

RØROS KOMMUNE PORTRETT AV PEDER HIORT

Konservering av lerretsmaleri

Anne Apalnes Ørnhøi og Dagheid Berg

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Røros kommune Portrett av Peder Hiort Konservering av lærretsmaleri	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 253	Publiseringsdato 08.01.2024
	Prosjektnummer 1022481	Sider 13
	Avdeling Konservering	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Anne Apalnes Ørnhøi og Dagheid Berg	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-399-5	Oppdragstidspunkt / periode utført Juni 2022-okt 2023
	Forsidebilde Maleriet etter konservering. Foto: NIKU 2023	

Prosjektleder Anne Apalnes Ørnhøi/Dagheid Berg
Prosjektmedarbeider(e) Dagheid Berg
Kvalitetssikrer Kjersti Marie Ellewssen

Oppdragsgiver / finansiert av Røros kommune

Sammendrag Rapporten beskriver konserveringen av portrettet av bergverksdirektør Peder Hiorth (1715-1789). Behandlingen inkluderer konsolidering, rens av overflatesmuss, rens av fenniss, kitting, retusjering og fennissering, samt nytt oppheng og bakplate. Det anbefales å holde øye med oppspenningen av maleriet på blindrammen.
Abstract The report describes the conservation treatment of the portrait of mining director Peder Hiorth (1715-1789). The treatment includes consolidation, cleaning of surface dirt, cleaning of varnish, filling, retouching and varnishing, as well as new mounting. It is recommended to keep an eye on the tensioning of the canvas on the stretcher bar.

Emneord Konservering, portrett, 1700-tallet, fenniss, rensing, konsolidering
Keywords Conservation, portrait, 1700s, varnish, varnish removal, consolidation

Avdelingsleder
 Kjersti Marie Ellewssen

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	7
2	Tilstandsbeskrivelse	7
3	Behandling.....	8
3.1	Maleri.....	8
3.2	Pynteramme	9
3.3	Remontering	10
4	Videre anbefaling.....	11
5	Materialer.....	12

1 Bakgrunn

NIKU ble kontaktet våren 2022 for et tilbud på konservering av et lerretsmaleri som portretterer direktør Peder Hiort (1715-1789). Tilbudet ble akseptert og maleriet ble levert til NIKUs atelier i Storgata 2, Oslo 3 juni 2022. Eier er Hiorths stiftelse og maleriet er utlånt til og henger i Røros kirke.

Alle bilder er tatt av NIKU dersom annet ikke er spesifisert.

2 Tilstandsbeskrivelse

Maleriet måler 61 x 54 x 5 (hxbxd) cm med pynteramme.

Det har en fast blindramme som ikke kan kiles ut. Blindrammen er i god stand. Maleriets lerret er nedbrutt og sprøtt. Lerretet er av finvevd lin, og er spent opp på blindrammen med jernstifter. Dette kan være den originale oppspenningen. Lerretet er flere steder revnet rundt jernstiftene som er rustne. Lerretet er litt slapt, og har svake deformasjoner. Det var flere små rifter i lerretet, samt en litt større rift i pannen, og ellers noen få veldig små hull.

Det er oppskallinger flere steder i malingslaget, men mest der hvor malingen er tykkest (i lyse partier). Det er enkelte mindre utfall ned til underliggende malingslag eller ned til lerretet. Det er noen eldre retusjer på overflaten.

Maleriets fenniss er gul og svært nedbrutt, og det er skitt og støv på overflaten.

Maleriet i pålys (venstre) og UV-belysning (høyre) før konservering. Bildet tatt i UV-belysning viser en rensetest i øvre høyre hjørne.

Maleriets bakside før konservering.

Pynterammen er forgylt og har en enkelt profilering. Den har en tynn hvit krittgrundering og er malt rød på sidene. Treverket er i god stand, men den har litt slitasje på hjørnene og en del løs maling, oppskallinger og utfall ned til treverket. Overflaten er støvete.

Blindrammen er festet til pynterammen med to spiker. Dagens oppheng er en plasthyssing festet til to små beslag som er festet til hver side av blindrammen. To eldre jernbeslag, som er festet til blindrammen med smidde spiker, kan være det originale opphenget. Det venstre beslaget er festet kun med en spiker, og har laget runde riper i treverket rundt.

3 Behandling

3.1 Maleri

Maleriet ble demontert fra pynterammen og maleriets bakside ble renset med støvsuger og pensel.

Løs og oppskallende maling ble konsolidert med Lascaux medium for konsolidering (LMK). Områdene som skulle konsolideres ble først tilført små mengder Exxsol D60 for å hindre konsolideringsmiddelet i å trenge inn i lerretsstrukturen, deretter ble LMK tilført. Dette fikk stå over natten, slik at løsemiddelet fordampet og konsolideringsmiddelet fikk tørke. Deretter ble konsolideringsmiddelet varmeaktivert og oppskallinger lagt ned ved bruk av varmesje.

Maleriet ble renset for overflatesmuss med saliva før det ble renset for ferniss med en etanol og isopropanol gel. Gelen ble liggende på overflaten mellom 30 og 40 sekunder, deretter ble den tørket av med tørre bomullsdotter, og etterrenset med etanol og noen steder isopropanol.

Enkelte eldre retusjer ble fjernet i renseprosessen.

Den største riften i lerretet (i direktørens panne), samt noen av de små hullene, ble riftreparert med Lascaux polyamid sveisepulver påført med varmenål. Den riftreparerte riften, samt de små hullene og noen avskallinger ned til lerret ble kittet med Bevakitt tilsatt Bolognakritt.

Riftreparasjon med polyamid sveisepulver

Maleriet ble refernissert med 15 % dammarferniss i to strøk påført med pensel, deretter retusjert med Gamblin Conservation Colors. Etter retusjering fikk maleriet to lag med 20 % dammarferniss påført med spray.

Rifter etter riftreparasjon og kitting (venstre), og etter to strøk ferniss og retusjering (høyre).

For å stabilisere lerretet langs blindrammekantene ble bomullsband festet rundt hele blindrammen. Bomullsbandet ble festet med stifter plassert diagonalt.

3.2 Pynteramme

Pynterammen ble konsolidert med ren LMK påført med spisspensel, deretter renset for overflatesmuss med polyuretansvamp.

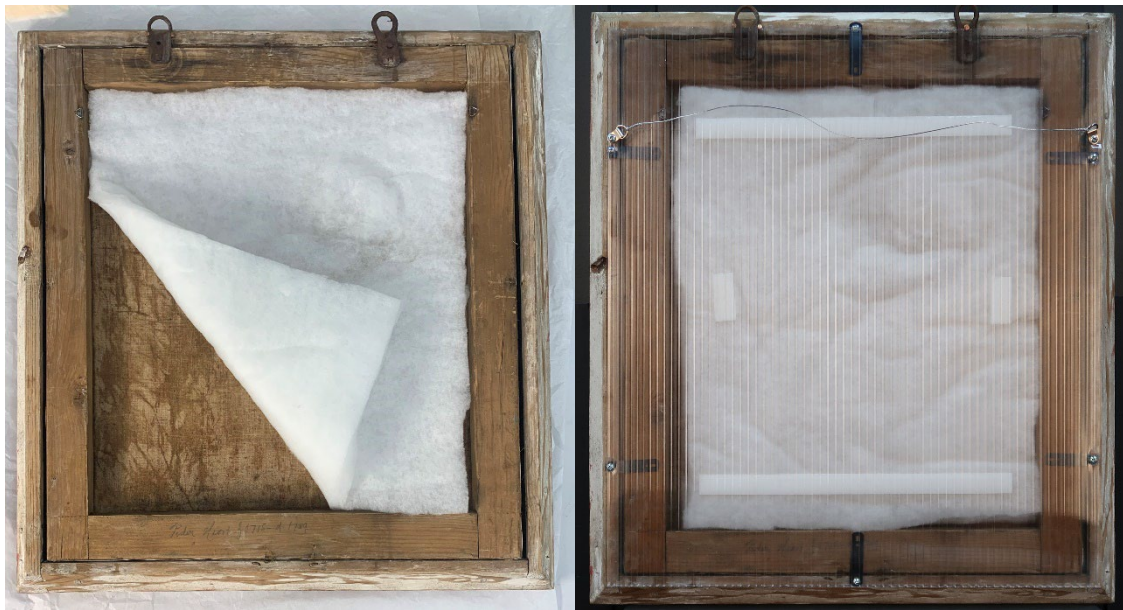
Pynterammen ble retusjert med gouache, blandet med en dråpe oksegalle.

Falsebånd av filt ble montert i pynterammefalsen.

3.3 Remontering

Dagens oppheng var ikke tilfredsstillende, og den gamle plasticsnoren ble fjernet. Nytt oppheng som var tilpasset bakplaten ble montert.

Maleriets lerret er noe slakt, men kan ikke kiles ut på grunn av maleriets faste blindramme. Det er ikke ønskelig å erstatte blindrammen siden denne trolig er original. Det ble derfor tilpasset en støtte av Fibersoft 1,5 cm inni blindrammen for å gi lerretet noe støtte. Støtten ble festet til bakplaten med borrelås med teip og dobbeltsidig teip.

Maleriets bakside med støttemateriale i blindrammen (venstre) og etter ferdig montering med bakplate og nytt oppheng

Maleriet etter konservering.

4 Videre anbefaling

Det ble besluttet å beholde de gamle rustne stiftene fordi det er sjeldent med lerretskanter med kun en oppspenning. Lerretskantene er derimot i relativ dårlig stand og det anbefales å holde øye med lerretets oppspenning. Dersom det på et senere tidspunkt vurderes at de rustne spikerne ikke lenger evner å holde lerretet spent, bør man kantdublere, skifte ut blindrammen med en med falsekant og nye galvaniserte stifter.

5 Materialer

	Produkt	Beskrivelse	Produsent/ forhandler
Konsolidering	Lascaux Medium for Consolidation Exxsol D60	Akrylharpiksdispersjon vannfortynnbar Lavaromatisk petroleums-nafta, C ₆ H ₁₄ C ₇ H ₁₆ C ₈ H ₁₈	Lascaux Colours & Restauro, (Sveits) Esso (Norge)
Rens av smuss	Polyuretan svamp Saliva	Polyuretan	Arkivprodukter (N)
Rens av ferniss	Gel av etanol og isopropanol	Etanol Ethomeen C 25 Carbopol EZ 2 Vann	VWR Kremer Pigmente (D) Kremer Pigmente (D)
Riftreparasjon	Lascaux Polyamid Sveisepulver	Termoplastisk kopolyamid harpiks	Kremer Pigmente (D)
Kitting	BEVA® 371 Hot-Sealing Adhesive Bolognakkritt	Syntetisk voks-harpiks blanding	Kremer Pigmente (D) Kremer Pigmente (D)
Retusjering	Gamblin Conservation Colors Gouache Oksegalle	Gamblin Conservation Colors Bindemiddel aldehydharpiks, syntetiske og naturlige pigmenter Schmincke Horadam Renset oksegalle	Gamblin Artist Colors Co. (USA) Christ Engebretsen & Søn AS (N) Schmincke, Arkivprodukter
Ferniss	15 % Dammar ferniss	Dammar løst i etanol og white spirit	Kremer Pigmente (D) VWR VWR
Sikring av lerretskanter	Bomullsbånd Stifter	Bomull, ubleket Metall	Arkivprodukter (N) Clas Ohlson (S)
Montering	Falsebånd av filt Bakplate Borrelås med lim Fibersoft 150 mm	Selvklebende filt Polykarbonat Plast Polyester	Arkivprodukter (N) Plastbutikken (N) Stoff & stil (N) Stoff & stil (N)

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 253

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00